

«Чернігівський beau monde, або Записки бібліографа»

Продовжуємо публікацію розділів з цієї книги чернігівської краєзнавиці Людмили Студьонової. Книга вийшла в Чернігові у 2016 році у видавництві «Десна Поліграф», як видання Департаменту інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації

Попередні публікації з книги – в номерах 253, 255, 260, 266 нашої газети.

Командир полку Єрмаков

У травні 1973 року відомий актор і режисер Леонід Биков розпочав кінопроби на кіностудії ім. О. Довженка до фільму «В біій ідуть лише «старі» за сценарієм Євгена Онопрієнка та Олександра Сацького. Написаний на документальній основі про ескадрилью співучих льотчиків-винищувачів часів Великої Вітчизняної війни.

Головну роль капітана Титаренка, праобразом якого став двічі Герой Радянського Союзу Віталій Попков, виконав сам Леонід Федорович.

А Герой Радянського Союзу Микола Якович Кальнов, мешканець Чернігова, нештатний консультант фільму, дав Леоніду Бикову свою Золоту Зірку, якої був удостоєний його герой капітан Титаренко, щоб усе на екрані виглядало правдиво.

Протягом трьох місяців, з червня 1973 року, натурні зйомки відбувалися в селі Шестовиця Чернігівського району. Тут місцеві жителі побачили імпровізовані бліндажі та аеродром часів війни. Сюди доставили із музею авіації аеропорту Домодедово в Москві справжній літак У-2. Але на цій машині ніхто не піднімався у повітря. «Позував» ветеран на землі. Справжні польоти знімали загальним планом на аеродромі «Чайка». За штурвалом сиділи діючі льотчики. Вони ж управляли літаками для зйомок під Черніговом.

Особливість моменту полягала в тому, що на роль командира полку був запрошений Віктор Мірошніченко – тоді популярний актор Чернігівського драмтеатру ім. Т. Шевченка. Ніколи не відмовлявся від запрошення нашої бібліотеки брати участь у літературних вечорах. Віктор Миколайович був чудовим декламатором, любив поезію Лесі Українки.

Нещодавно прочитала, як Мірошніченку дісталася роль

командира полку. Актор визначив для себе роль авіаційного механіка, якого зіграв за наполяганням режисера комедійний актор Олексій Смирнов.

Але Леонід Биков сказав, що бере Віктора Миколайовича на роль комполка Єрмакова, а той засоромився. А режисер гнув своє: мовляв, зайве хвилюватися, треба розслабитись і показати свій театральний чернігівський дар. Мірошніченко зіграв несуетного, господарського комполку так, що сьогоднішній глядач не може собі уявити іншого Єрмакова.

Минули десятиліття, але мешканці села Шестовиця досі пам'ятають, як то було. Колишній голова місцевого колгоспу Михайло Іванович Крутик розповідає із задоволенням, як у травні 1973 року до нього прийшли представники знімальної групи домовлятися щодо зйомок. То були Леонід Биков і заступник директора кіностудії імені Довженка. Цей заступник директора відрізнявся поважністю і строгістю. А Леонід Федорович, навпаки, жвавістю і простотою. З ним легко було розмовляти, наче зі старим знайомим.

Михайло Іванович не заперечував проти зйомок у Шестовиці. Адже жодних незручностей вони не обіцяли. Однак голову колгоспу зацікавило, чому шановні гості вирішили знімати свій фільм саме в наших краях. А тому, сказав Леонід Биков, що природа тут гарна – луки, ліси, ріка Десна.

На знімальному майданчику Михайло Іванович побачив сцену, як наші солдати витягли капітана Титаренка-Бикова з німецького літака, а він кричав: «Хлопці, я свій!». Судилося також побачити, як знімали знамениту сцену концерту в землянці.

Не можна забути умиротворене і водночас скорбне, вкрите зморшками обличчя старої жінки у чорному одязі, її покалічених важкою працею рук, складених на худих колінах. Вона мовчки спостерігає за військовими і слухає в їхньому виконанні «Смуглянку».

Це не актриса, а хазяйка однієї із шестовицьких хат, де знімався епізод зустрічі льотно-співочої команди з пілотами жіночої ескадрильї. Її образ закарбував на кіноплівці оператор-постановник Володимир Войтенко, мабуть, не

підозрюючи, що вона уособлює усіх жінок Шестовиці, які внесли на собі немилосердне випробування двадцятого століття з його революціями і війнами.

Кіношники часто зверталися до колгоспного голови за допомогою. Їм давали копійки, підсобляли продуктами, бо харчувалися вони погано. На запашному лузі знімальна група розгорнула наметове містечко, в якому всі жили, і польову кухню, де господарювала

Галина Степанівна Рибалко. Епізод з куховаркою, що впала і розбила посуд, коли на неї летів літак, увійшов до фільму. У картині є сцена з хлопчиками, що їли печену картоплю. Один з них – Володя Бабак, якому тоді було одинадцять років. Він запам'ятав на все життя смачний присмак тієї бульби, яку діти з'їдали миттєво.

Оператори не встигали знімати, тому кілька разів повторювався один і той же дубль. А перед цим – репетиції. Так що наїлися хлопчики печеної картоплі досхочу. Одяг на них був свій, найгірший, щоб бути схожими на дітей війни. Восемірочний син Галини Степанівни Вітя теж був у тому хлопчачому гурті. Він подружився із сином Леоніда Федоровича Олексієм і дочкою Мар'яною. Зі своєю дитячою режисером часту бував у домі Галини Степанівни. За її спогадами, він добрий був, простий і веселий. Уся знімальна група полюбляла смажену і варену картоплю, оладки, вареники з картоплею, які для них готувала Галина Рибалко. А найбільше кіношникам подобалися малосольні огірки її власного виробництва.

По закінченні зйомок актори попросили Михайла Івановича зібрати мешканців Шестовиці у сільському клубі, аби подякувати всім і зробити для них подарунок. Наступного дня у клубному залі зійшло багато місцевого люду. На всіх не вистачило місць. Приїхали артисти, привезли кіноустановку, щоб показати свій фільм, та не вдалося – плівка не підійшла. Щоб не засмучувались їхні нові друзі, для них артисти влаштували грандіозний концерт з піснями і танцями. Це було справжнє свято.

На знак подяки після концерту повезли гостей додому до завідувачки клубу, де на всіх чекала прощальна вечеря.

Р. С. Леонід Биков мріяв зняти кольорову широкоформатну стрічку. Не дозволили. Не відразу ж і готовий фільм випустили на кіноекран. Тодішній міністр культури України вбачав у ньому хиби ідеологічні. Неправдою виявилася для нього історія ескадрильї, командир якої надавав великого значення вмінню своїх підлеглих співати. Лише втру-

чання Віталія Попкова, на той час впливового представника Міністерства оборони СРСР, урятувало справу. Кінофільм вийшов на екрани країни. Він і сьогодні хвилює. А слова капітана Титаренка-Бикова «Будемо жити!» стали крилатою фразою і по-особливому сприймаються зараз, коли йде війна на Сході України.

Гарна натура для кінозйомок

Леонід Биков вважав Чернігів, навколишні села і природу Чернігівського краю гарною натурою для майбутніх фільмів.

Тому порадив початківцю в кінорежисурі Володимир Горпенку, який отримав пропозицію кіностудії ім. О. Довженка, знімати свій фільм «Дощ в чужому городі» у Чернігові. Сценарій для кінокартини написаний за повістю відомого на той час прозаїка Данила Граніна.

Твір викликав великий інтерес своїм мелодраматичним сюжетом. Історія кохання між відрядженим інженером і місцевою жителькою у провінційному місті. Обом уже не двадцять. У неї доросла дочка, чоловік трагічно загинув.

У нього в Ленінграді проживає сім'я. От і починаються хитання між сімейними стосунками і почуттями, ревності з боку героя, які призводять до образу коханої жінки, і болючий для обох розрив.

За сценарієм драматичне кохання зароджується і руйнується в одному з російських міст. А у фільмі ми бачимо знайомі чернігівські достопамятності – Червоний міст, Борисоглібський собор, храм Чернігівських чудотворців князя Михайла Всеволодовича і боярина Федора, будинок колишньої повітової земської управи по вулиці Горького, 1 (нині тут Чернігівська обласна колегія адвокатів), зимові й літні деснянські краєвиди, навіть ресторан «Дитинець». Усі ці місця пов'язані з перебуванням або прогулянками містом головних героїв кіноповісті.

За достовірність не ручаюсь, але мені розповідали, що на знімальному майданчику бачили Леоніда Федоровича Бикова.

Ймовірно, він приїхав підтримати свого молодого колегу. Розповідали також, що повертаючись із Чернігова до Києва, під Топчіївкою Майстер потрапив у автостафору і загинув. Офіційно повідомили, що трагедія сталася 11 квітня 1979 року на якомусь відрізку шосе Мінськ-Київ, коли Леонід Федорович повертався на свою дачу. На злеті загинув чудовий митець.

Людмила СТУДЬОНОВА

Календар липня і серпня

Чернігівська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Софії та Олександра Русових видала щорічний календар «Знаменні і пам'ятні дати Чернігівської області на 2024 рік». Укладачі: Л. Студьонова, І. Каганова. Відповідальний за випуск Ю. Соболев. Друкуємо частину календаря на липень – серпень.

Липень

2 – Народився Костянтин Єгорович Маковський (1839 – 1915), художник. У 1878 – 1888 рр. приїздив у Качанівку, де написав портрети В. В.Тарновського та його сім'ї, М. І. Костомарова, а також численні пейзажі.

В смт Березна Чернігівського р-ну народився Андрій Юхимович Петусь (1884 – 1959) – художник і педагог, голова Чернігівської філії Спілки художників України.

12 – В Чернігові народилася Ірина Михайлівна Коцюбинська (1899 – 1977), кандидатка філологічних наук, директорка літературно-меморіального музею М. М. Коцюбинського (1956 – 1977), дочка письменника, його біограф.

14 – В с. Дубовий Гай Прилуцького р-ну народився Володимир Васильович Кашка (1954 – 2006), письменник, лауреат обласної премії ім. М. Коцюбинського, ряду інших премій. Жив і працював у Бахмачі.

28 – В с. Козацьке Ніжинського р-ну народився Микола Миколайович Гринь (1954), журналіст, автор низки краєзнавчих видань.

31 – На хуторі Ягідне, с. Краснопілля Новгород-Сіверського р-ну народився Микола Костянтинович Холодний (1939 – 2006), поет-дисидент, літературознавець, публіцист, перекладач. Лауреат ряду літературних премій, Почесної премії Ватикану за книгу «Про душу в пісні та пісню в душі» (Рим, 1979). Жив і помер в Острі.

Серпень

1 – В Горлівці Донецької області народився Віктор Іванович Трубочанінов (1949), графік, Заслужений художник України. Живе в Чернігові.

4 – В с. Заньки Ніжинського р-ну народилася Марія Костянтинівна Заньковецька (Адамовська) (1854 – 1934), видатна актриса, перша Народна артистка України.

5 – Народився Ілля Юхимович Рєпін (1844 – 1930), видатний художник. Улітку 1880 р. відвідав Качанівку, працювати над картиною «Запорожці пишуть листа турецькому султану». Цікаві образи віднайдені митцем у Качанівці, Власівці, Парафіївці та Петрушівці для майбутнього полотна «Вечорниці».

7 – В містечку Вороніж Глухівського повіту Чернігівської губ. народився Пантелеймон Олександрович Куліш (1819 – 1897), історик, поет, прозаїк, етнограф, фольклорист, видавець, перекладач і критик. Чоловік письменниці Ганни Барвінок. Проживав на хуторі Мотронівка Борзнянського повіту. Тут і похований.

8 – В 1669 р. настоятелем Єлецького монастиря в Чернігові став архимандрит Іоанікій Галатовський (? – 1688), при якому завершено роботи з відбудови монастирського Успенського собору і встановлено новий іконостас.

20 – В Борзні народився Олександр Феропонтович Сасенко (1899 – 1985), Народний художник України. Працював у техніці мозаїки соломкою, живопису, ткацтва. У колишньому маєтку митця в Борзні 1996 р. відкрито художньо-меморіальний музей.

24 – День Незалежності України.

25 – В с. Петрушин Чернігівського р-ну народився Володимир Григорович Дозд (1939 – 2003), письменник, лауреат Національної премії України імені Т. Г. Шевченка. У 1960-х рр. жив і працював журналістом у Чернігові.

27 – В Прилуках народився Павло Павлович Білецький-Носенко (1774 – 1856), письменник, літературний критик, педагог і лексикограф, наглядчик училищ Прилуцького повіту. Помер у рідному місті.

В с. Володькова Дівиця (до 2016 р. – Червоні Партизани) Ніжинського р-ну народився Петро Іванович Медвідь (1939), Заслужений журналіст України, один з ініціаторів створення Товариства «Чернігівське земляцтво» в Києві, лауреат обласної премії імені М. Коцюбинського. Автор чотирьох книжок та кількох документальних фільмів.